

HOA VĂN LÀO

NGUYỄN LỆ THI*

Đã có nhiều tác giả trong nước viết về nghệ thuật Lào như Trần Thị Lý viết về tượng Phật Lào, Ngô Văn Doanh viết về kiến trúc Lào và nhiều tác giả viết về nhiều lĩnh vực khác của nghệ thuật Lào như hội họa, điêu khắc gỗ vv... Nhưng có thể nói hoa văn Lào là đề tài mà hầu như chưa có tác giả nào nghiên cứu một cách thấu đáo. Bài viết này sẽ chủ yếu nói về hoa văn Lào được thể hiện trên các chùa Lào.

Các hoa văn thể hiện trên các chùa Lào chủ yếu được những người thợ tài ba của Lào chạm khắc trên các cánh cửa, các cửa sổ chùa, các tay đỡ của mái chùa (khên nang), những hình vẽ trên các trần nhà của sìm, các kiểu trang trí cổng chùa và đặc biệt là những hoa văn trang trí trên những đồ thờ cúng như khung dựng nển, ngai ngôi của sư... Mặc dù chùa Lào chủ yếu được làm bằng gỗ và nhiều ngôi chùa được xây dựng qua nhiều thế kỷ nhưng do các cuộc chiến tranh nên nhiều ngôi chùa đã bị phá hỏng, giờ đã được trùng tu lại, nhưng trong một số chùa Lào còn giữ được những hiện vật chạm khắc hoa văn hết sức độc đáo như cánh cửa chùa Phạ Kẹo được làm vào thế kỷ XVII, chiếc khung dựng nển, chiếc ngai ngôi của sư cụ và chiếc hang lìn (máng nước tám Phật) ở chùa Xỉ Xa Kệt, cả ba hiện vật trên đều được làm vào đầu thế kỷ XIX. Nhân dân

Lào cũng truyền tụng về những nghệ nhân hay người thợ chạm tài ba đã làm nên những tác phẩm nghệ thuật được người đời luôn ghi nhớ như: ông Thít Tấn, người mừng Luổng Phạ Bang người đã chạm khắc cánh cửa chùa Ông Tự Viêng Chăn, cửa hoàng cung cũ ở Luổng Phạ Bang, nhiều đồ vật gỗ trong Hoàng cung cũ ở Luổng Phạ Bang và ông cũng là tác giả của nhiều cửa chùa ở Luổng Phạ bang. Ông Thít Phu là họa sĩ tài ba, người đã thể hiện những hình vẽ trên hồ Phạ Kẹo Viêng Chăn và còn nhiều tác giả tài danh khác đã tạo nên những tác phẩm tiêu biểu cho các hoa văn của nền nghệ thuật Lào (Bun Lêng Vơn Vi La Vông. Hoa văn Lào. Nhà xuất bản Văn hoá Lào. Viêng Chăn năm 2001. Trg 2. Tiếng Lào).

Nếu nhìn vào những hoa văn trên các cánh cửa chùa, các cửa sổ chùa, các khên nang và những trần chùa, các cổng chùa Lào nói chung, người ta thấy có rất nhiều loại hoa văn khác nhau khiến cho người ta lầm tưởng rằng các nghệ nhân có thể tùy ý muốn chạm khắc gì cũng được. Nhưng nếu nghiên cứu kỹ, chúng ta sẽ thấy có một quy định nghiêm ngặt về từng loại hoa văn được sử dụng trong những thành phần nhất định trong chùa. Tuy nhiên, khi thực hiện công việc, người thợ có thể chọn 1 trong một số loại nhất định hoa văn chuyên được thể hiện trên các thành

* PGS.TS Nguyễn Lệ Thi, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á

phần của chùa. Nhưng sự sáng tạo của người thợ là ở chỗ, họ có thể làm biến đổi đi chút ít, kết hợp giữa loại hoa văn này và loại hoa văn khác. Vì vậy khi đi thăm các chùa Lào, ta khó có thể bắt gặp sự giống nhau của các hoa văn vì chúng tuy theo mẫu nhưng biến đổi khiến cho không thấy hoa văn ở chùa nào giống chùa nào.

Từ việc nghiên cứu các loại hoa văn trên các chùa Lào, chúng tôi thấy có thể tổng kết thành các loại hoa văn như sau:

1. Loại hoa văn đơn có thể kết hợp với các hoa văn khác

Những loại hoa văn này khá phong phú. Người ta có thể tách chúng thành nhiều loại với các tên gọi: hoa văn quạ bay, hoa văn lan tây, hoa văn mắt mía, hoa văn quạ bay móc nối, hoa văn thiên đường, hoa văn lan tây phối hợp với hoa dương xỉ... Mỗi loại hoa văn này đều được đặt trong khung của nó và người ta gọi một cách cụ thể như vậy nhưng nhìn vào hoa văn chúng ta sẽ thấy hết sức trừu tượng. Gọi là hoa văn quạ bay nhưng không hề thấy có hình con quạ, mà chỉ thấy hoặc là những lọn mây kết nối với nhau hoặc những bông hoa được kết nối với nhau bằng những cánh hoa hết sức bay bướm. Nhưng hoa văn mắt mía có cụ thể hơn, có thể thấy người ta làm dưới chân hoa văn một khung chân và khung này được vẽ thành những nét khắc như hình các đốt của cây mía. Hoa văn quạ bay móc nối thì có nhiều hình móc ở trong lòng vv... Tất cả các loại hoa văn trên đều có thể phối hợp với các hoa văn khác, đó là cái để người thợ tạo nên sự độc đáo của hoa văn trên một công trình chạm khắc nào đó. (H1, H2 và H3). Những hoa văn này có thể chạm khắc trên cửa chùa, trên cửa sổ chùa hay các khung gỗ trong lòng chùa.

Nhưng những hoa văn nêu trên chỉ có tính phối hợp và thường là làm nền cho hình trung tâm của cánh cửa chùa. ở vị trí trung tâm của mỗi cánh cửa chính trong chùa hay cửa sổ chùa thường có nhân vật trung tâm. Những nhân vật trung tâm này thường là ông Phật, các cô tiên múa, nữ thần chiến đấu, các vị phạ nha vv... Những nhân vật này chính là những hoa văn và những động tác tay hay chân của họ đều được định sẵn cho từng loại nhân vật. Ví dụ nếu là nữ thần Kinnaly thì từ thắt lưng trở lên là một cô tiên đẹp nhưng từ thắt lưng trở xuống phải là chim với hai chân chim có móng vuốt và có cánh xoè ra sau. Nếu là nữ thần đang bay thì chắc chắn thân mình tay chân đều như người nhưng có đôi cánh đang sải rộng trên bầu trời. Nếu là thần đang chiến đấu với quỷ thì nhất định thân phải ở phía trên, tay cầm kiếm và đôi chân thần đang đạp lên người quỷ vv... những hình chính bao giờ cũng ở vị trí trung tâm trên cánh cửa và xung quanh là những hoa văn phối hợp.

2. Hoa văn trang trí được ấn định trong khung

Loại hoa văn này thường trang trí ấn định trong khung. Loại này có thể thấy có các loại hoa văn giống như sóng nước, hoa văn cách điệu hoa hướng dương, hoa văn cá nhìn hoa, hoa văn mặt và hoa sữa, hoa văn dương xỉ, hoa văn càng cua, hoa văn mắt mía và hoa sen vv... Loại hoa văn trên khung này có loại hoa văn của Xiêng Khoảng khá độc đáo với hình hoa giống như ngọn tháp ở vị trí trung tâm. (H4, H5 và H6)

Trong hoa văn trang trí trên khung còn thấy một số hoa văn khá đẹp như: Hoa văn ngựa bay, hoa văn rồng châu ngọc, hoa văn cáo trèo cây (H7). Loại hoa văn này thường được trang trí trên các khung

hoặc dưới chân các tường chùa hoặc phía trên tường tiếp giáp với mái chùa.

3. Hoa văn trang trí trên các loại đồ dùng và đồ thờ cúng

Những đồ dùng này thường trong chùa người ta đựng hoa hay trầu cau nên hoa văn thường nhỏ. Những hoa văn này cũng được chạm khắc trong các đồ gia dụng trong nhà như đồ bằng bạc: tít xôi hay khay bạc, âu bạc vv... Có thể là những hoa văn lá đề, hoa văn sóng nước vv...

Trong các đồ thờ cúng thì khung thấp nển là đồ dùng được làm nhiều trong chùa, chùa nào cũng có một chiếc. Chiếc khung thấp nển cổ nhất và đẹp nhất thấy trong chùa Xi Xa Kệt được làm bằng gỗ quý và kết cấu hoa văn gồm nhiều con nác (thuồng luồng) hợp thành. Nhưng đó là chiếc khung thấp nển độc nhất vô nhị. Ngày nay người ta vẫn tuân thủ việc làm khung thấp nển gồm nhiều hình nác nhưng không có một chiếc nào có hình dáng độc đáo như chiếc khung thấp nển ở chùa Xi Xa Kệt (H 8). Trong số các vật dụng trong chùa phải kể đến những chiếc ngai cho sư cụ ngồi đọc kinh. Những chiếc ngai này cũng được làm bằng gỗ quý, hoa văn phối hợp nhiều loại rất đẹp mắt. Máng nước tắm Phật thường được treo trước cửa chùa dùng đổ nước thơm tắm Phật trong các lễ hội. Người ta thường làm thành hình rắn thần Na Ga với đủ cả đầu đuôi và thân được chạm khắc vẩy đẹp mắt rồi sơn son thếp vàng.

4. Hoa văn ốp chân cột chùa và trang trí các góc chùa và hoa văn trang trí trần mái chùa

Hoa văn ốp chân cột thường được làm hình uốn như sóng nước còn hoa văn trang trí các góc chùa thì lại được trang

trí bằng loại hoa văn lá dương xỉ uốn cong. Hoa văn trang trí trần chùa thường là hoa bèo (H9).

5. Hoa văn trang trí khên nang

Khên nang là những tay đỡ dưới các mái chùa (con xon). Tại vị trí này người ta có nhiều loại hoa văn như hoa văn đầu rồng, hoa văn cá và quỉ, hoa văn cá và rồng vv... H 10, H11).

6. Hoa văn trang trí nóc chùa và mặt tiền chùa

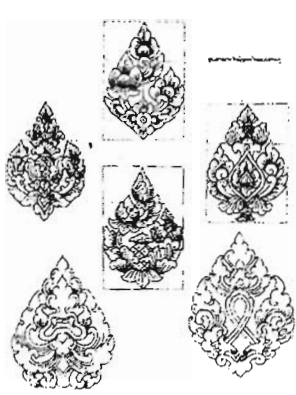
Trên nóc các chùa cũng được trang trí các hình tháp thường là 3 hoặc 5 hoặc 7 hoặc 9, có khi đến 13 tháp. Phía dưới các tháp thường là hoa văn hoa hướng dương và lá đề phối hợp (H 12).

Trong một ngôi chùa bao giờ người ta cũng chọn hoa văn độc đáo cho mặt tiền. Giữa mặt tiền, người ta thường chọn hình Phật ở giữa một rừng hoa văn phối hợp, hoặc hình voi ba đầu ở giữa một rừng hoa văn phối hợp, hoặc hình rắn thần Na Ga ở vị trí trung tâm giữa những hoa văn phối hợp khác. (H 13).

7. Hoa văn trang trí cổng chùa

Cổng các chùa Lào thường được trang trí bằng hình rắn thần Na Ga và hình tháp

Chúng tôi vừa điếm qua một số loại hoa văn chính được trang trí trong các chùa Lào. Có thể nói hoa văn Lào có đủ cả hoa lá, cây cối, con vật, thần, Phật, tiên nữ... hết sức sống động. Những hoa văn trên hết sức độc đáo và mang đậm sắc thái dân tộc Lào. Những hoa văn được thể hiện trên các ngôi chùa thể hiện ý thức tôn sùng thần Phật, tình yêu thiên nhiên và mang tính thẩm mỹ cao của một dân tộc lạc quan nhưng vô cùng nhân hậu../.

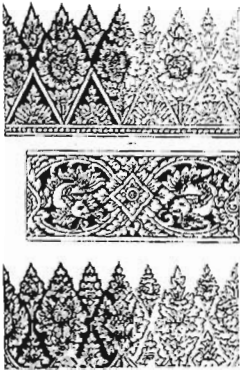
H.1

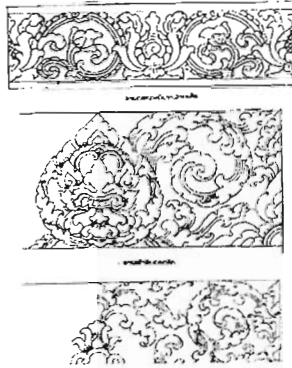
H.2

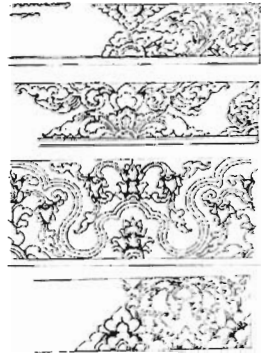
H.3

H.4

H.5

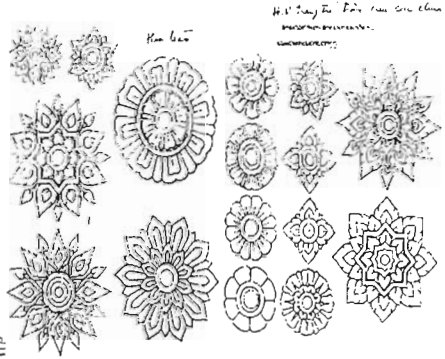
H.6

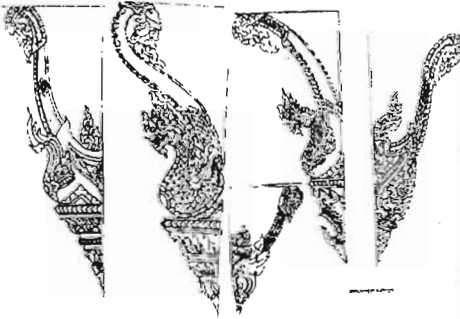
H.7

H.8

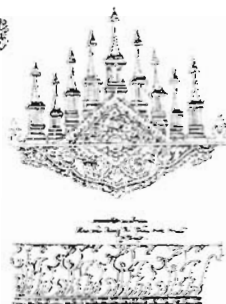

H.9

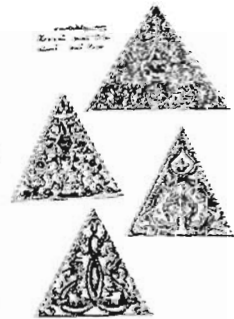

H.10

H.11

H.12

H.13